

Hulst, een wintergroen buitenbeentje

Meer wilde bomen door minder

De hulst, *Ilex aquifolium*, is een buitenbeentje onder de bomen. Het is de enige altijd-groene loofboom van Noordwest-Europa. Nederland kent zelfs geen enkele inheemse loofstruik die in de winter groen blijft. Hulst is als wilde boom zeker niet zeldzaam. Door minder intensief bosbeheer neemt de hulst zelfs toe.

In het zuiden komt de hulst tot aan de Middellandse Zee voor. In Duitsland is hij beperkt tot het noordwesten. Hier en daar zijn de populaties op de grens van het verspreidingsgebied bedreigd in hun voortbestaan.

400 Soorten, één in Europa

Van de hulst bestaat in Europa één soort. Over de hele wereld zijn er ruim 400 soorten, die vooral in de tropen en subtropen voorkomen. Andere soorten komen in tuinen vrijwel niet voor en zelfs in botanische verzamelingen zijn ze zeldzaam. Binnen de soort *Ilex aquifolia* zijn wel vele variaties te onderscheiden.

In de natuur komen plaatselijk, vormen voor met weinig of geen stekels aan de bladrand. Verondersteld wordt dat gaafrandigheid vooral bij oude bomen optreedt. Een voordeel zou dan zijn dat de verdamping vermindert.

In cultuur zijn er op grond van verschillen in bladvorm, bladkleur en groeivorm vele variëteiten in de handel gebracht, die een grote decoratieve waarde hebben voor tuinen en landgoederen. Niet in de laatste plaats omdat de hulst het hele jaar door groen blijft, maar ook omdat de rode vruchten in de winter aan de boom blijven zitten. Een bijzondere hulstcollectie van de Leidse Hortus Botanicus is helaas enkele jaren geleden verloren gegaan bij reconstructiewerkzaamheden. Een kostelijke verzameling van hulstvariëteiten is te zien in Kewgarden in Londen.

Bomen en struiken

Ofschoon de hulst meestal struikvormig is, kan hij uitgroeien tot een forse boom, zelfs tot 15 m hoog. De hulst is tweehuizig, maar soms zijn er ook wel eenhuizige exemplaren. Vastgesteld is dat er jaren zijn waarbij alleen mannelijke bloemen verschijnen

Vanaf de midden-steen-tijd, circa 5.000 jaar geleden, maakt de hulst deel uit van de bosflora. Zelfs nog ver voor de beuk in beeld kwam na de ijstijd. Het is een typisch Atlantische soort, die in Nederland ongeveer zijn noordgrens bereikt. In Denemarken komt de hulst nog wel voor, maar bij strenge vorst kan hij daar massaal afsterven.

intensief bosbeheer

Hulst met vruchten, langs de Mosbeek in Twente.

Foto: Bert Maes.

plaatsnamen van afgeleid zoals Hulshorst (Gelderland), Hulst (Zeeland), Hulsberg en Huls (Zuid-Limburg) en Hulzedink, een bosje in Drenthe waar ook nu nog de hulst in voorkomt. In het register van monumentale bomen in Nederland van de Bomenstichting komen twee objecten voor: in Havelte (Drenthe) staat een dikke meerstammige hulst van circa 4 m omtrek en 13 m hoog, mogelijk uit de 18e eeuw, en in Zelhem (Gelderland) bevindt zich een kring van hulsten van maar liefst zo'n 15 m hoog uit de 19e eeuw.

De oude boerentuin

De hulst is een vaste vertegenwoordiger van de oude boerentuin, waar voor de kersttijd tenminste één vrouwelijk vruchtdragende boom beschikbaar hoort te zijn. De hulst zal als vanouds uit nabij gelegen bossen gehaald zijn, maar zeker ook vanuit tuinen in het bos spontaan uitgezaaid. Een frivoler gebruik is een aantal snoeivormen zoals de bolvorm, de omlijsting van een zitbank en de haag, die ook de op landgoederen een plek heeft veroverd. In het landelijke gebied zijn soms hulstheggen te vinden, vooral in Zuid-Limburg. Autochtoon plantmateriaal is daardoor blijven bestaan.

Ecologie

De bessen van de hulst zijn niet geschikt voor consumptie, ze zijn giftig voor de mens. Voor vogels als lijsters, merels, appelvinken en duiven is het een waardevolle aanvulling op het schaarse menu in strenge winters. Er zijn enkele organismen te vinden die zich gespecialiseerd hebben op de hulst en met name op het afgefallen hulstblad. Insektenlarven, waaronder die van de hulstvlies, mineren en overwinteren soms in het blad. Onooglijke paddestoeltjes zijn uitsluitend op hulstblad te vinden. Het hulstblauwtje komt ook als sporkehout of vuilboom voor en wordt vuilboomblauwtje genoemd. Wat misschien niet direct wordt verwacht, is dat de hulst niet door blad-etende zoogdieren wordt gemijd. Door reeën bijvoorbeeld wordt het blad met smaak verorberd. De hulst krijgt daardoor soms een specifieke breeduitgroeivorm.

De hulst is een echte insectenbestuiver. Dat gebeurt vooral door bijen en vliegen. Door de wind worden de vrij zware pollen niet ver gedragen. Bij archeologisch onderzoek wordt juist op plaatsen waar ooit hulst heeft gestaan veel stuifmeel in de bodem aangetroffen. In de schaduwrijke grond onder de hulst kan eigenlijk alleen het zaad van de hulst zelf ontkiemen. Het zaad kan wel anderhalf tot twee jaar op de bodem liggen. Vermeeiding gaat ook gemakkelijk via wortelopslag.

Vegetatie en bodem

De hulst is als wilde boom of struik in Nederland zeker niet zeldzaam. In het westen, buiten de binnenduinstrand en de rivierstreek komt hij echter vrijwel niet voor. Door het minder intensieve bosbeheer neemt de hulst zelfs toe. De hulst stelt geen grote eisen aan het milieu, maar op te arme, te rijke, te

Grote boomvormige hulst in een eikenhulstbos in het Norgert.

of vrouwelijke. Pas na twintig jaar vormen de bomen vrucht en een volle dracht komt zelfs pas na veertig jaar. Hulst levert een uitstekende kwaliteit hout dat hard is en goed te poleisten. In de praktijk wordt het echter weinig toegepast.

Mythologie

Met de koraalrode bessen, - steenvruchten -, is de hulst een opvallende verschijning. Zeker niet toevallig zijn er allerlei mythologieën rond de hulst ontstaan, die vooral in de midwintertijd van toepassing zijn. Het gebruik van hulsttakken in de kersttijd is plaatselijk zelfs een reden van achteruitgang van de soort geworden. Hulst is zeer geschikt om onheil af te weren. Een takje naast de deur kan daarom het leven aanzienlijk veraangenamen. In Ierland echter trekt de hulst juist weer de nodige onregeligheden aan. In Nederland zijn er verscheidene

Ondergroei met Adelaarsvaren in een eiken-hulstbos in Norgelholt.

droge en te natte bodems komt hij niet voor. Het is een boom die maat houdt. Bostypen waar de hulst in thuis hoort zijn het wintereiken-beukenbos (waaronder het eiken-hulstbos), het duin-eikenbos, het veldbies- en gierstgras-beukenbos en het drogere eiken-haagbeukenbos.

De fraaiste hulstbossen staan ongetwijfeld in Drenthe zoals het Asserbos, het Norgelholt en het Mantingerbos. Hier komen opvallend grote exemplaren voor. Deze bossen zijn te rekenen tot het eiken-hulsttype. In deze bossen komt ook de beuk voor en in de ondergroei hazelaar, sporkehout en dergelijke. De adelaarsvaren is een frequente gast en in Drenthe is de zevenster een karakteristiek boskruid. In de Achterhoek rond Winterswijk komt de hulst voor in oude scholtebossen met wintereik en beuk. Een opvallende verschijning is hier de taxus, eveneens wintergroen en tweehuizig, en de mispel. De oostelijke Achterhoek is zelfs de enige regio in Nederland waar de taxus als echt wilde boom en struik voorkomt. In Twente komt de hulst verspreid in houtwallen voor en in Zuid-Limburg vooral in de kalkarme

plateaubossen. In de afgelopen jaren is een begin gemaakt met oogst van zaad van autochtone hulst in Twente en de Achterhoek, met name voor toepassing in houtwallen bij landinrichting.

Uitgroeien tot grote bomen

Niet zo ver over de grens in Nedersaksen is een hoogst interessant beuken-hulstbos, het Neuenburger Urwald. Het is een voormalig 'hudewald' dat meer dan honderd jaar volgens het principe van 'nietsdoen' wordt beheerd. Door het gehele bos van zware beuken en eiken groeit de hulst die zich ook overal verjongt. Te zien is hoe hulst bij het wegvallen van eeuwenoude woudreuzen uit kan groeien tot een grote boom. Ofschoon het hier niet om een oerwoud in strikte zin gaat, is zeker iets te ervaren hoe de natuurlijke processen in een oud bos verlopen. Van een heel ander karakter is in Zuid-Engeland het bekende New Forest waar eeuwenoude hulstbomen voorkomen die eertijds werden geknot om het blad als veevoer te kunnen oogsten.

De hulst is een opvallende verschijning. Het is de enige wintergroene loofboom in Nederland. Vooral de rode bessen leveren een bijdrage aan de decoratieve waarde voor tuinen. De hulst komt meestal als struik voor. Onder bijzondere omstandigheden kan hij uitgroeien tot een forse boom.

Bert Maes

B. Maes heeft een ecologisch adviesbureau en is deskundige op het gebied van inheemse bomen en struiken. Eerdere artikelen over inheemse bomen en struiken in Nederland zijn verschenen in Tuin & Landschap, nummers 2, 7, 12, 17 en 23 van 1992 en in nummers 3, 11 en 22 van 1993.